

INFORMAȚII DOCUMENTARE DESPRE UNELE FRĂMÎNTĂRI SOCIALE ÎN ANUL 1762

Unirea cu biserica Romei, confirmată de sinodul întrunit la Alba Iulia în octombrie 1698, a fost urmarea propagandei inițiate pe toate căile și prin toate mijloacele de Habsburgii catolici care îndată după instalarea lor în Transilvania, pentru a-și consolida puterea, au început să făgăduiască clerului ortodox de aici, în schimbul convertirii la catolicism, avantaje economice și de altă natură de care se bucura clerul catolic. În acest sens s-a dat un decret încă din august 1692 prin care se hotăra că acei preoți de rit grecesc, care se vor uni cu biserica romană, se vor împărtăși de toate drepturile și privilegiile clerului latin¹.

Tentată de aceste promisiuni, o parte a clerului român a putut fi cîștigată de propaganda în favoarea unirii cu biserica Romei. Chiar și o parte a populației laice românești din Transilvania a acceptat unirea, crezînd „că prin aceasta nu numai că vor scăpa de persecuțiile cele grele, ci vor cîștiga și drepturi cu celelalte națiuni și religii din patrie”².

Unirea, pe care regimul habsburgic o menise să fie doar o armă politică pentru uzul propriu, a devenit o armă și pentru poporul român, pusă în slujba emancipării sale economice, sociale și politice. „Actul unirii — spune Iorga — n-a fost un act de convingere religioasă... ci s-a datorat unor motive de ordin politic general, național”³.

Acceptată cu condiția păstrării obiceiurilor și ritului ortodox, unirea a fost curînd întărită de împăratul Leopold prin diploma din februarie 1699, în care, printre altele, se asigurau preoții uniți cu biserica latină, că nu vor mai fi tratați ca „omagi” (iobagi) și nu vor mai fi constrinși să facă clacă. Făgăduiala era ademenitoare, deoarece preotul din situația de iobag era ridicat la o stare privilegiată, toleratul era recunoscut între „națiunile” constituționale. Dar toate promisiunile imperiale au fost numai momeală de o clipă, căci în timp ce pentru cei ce au acceptat unirea, acest act a fost un mijloc de descătușare, pentru împărat nu a fost altceva decît un mijloc de dominație. E limpede, deci, că unirea se adaugă la samavolniciile exercitate de Habsburgi asupra românilor din Transilvania și că la această samavolnicie s-au supus numai puțini dintre reprezentanții clerului pentru unele avantaje ce li se făgăduiau, sau pentru „puțină scutință”, cum spune Șincai⁴. Dar aspirațiile acestui cler, format după unire, nu s-au realizat, promisiunile făcute de austrieci neîmplinindu-se nici sub raport financiar și economic, nici sub raport politic.

Preoții de rînd au rămas în situația dinainte de unire, apăsați sub aceleași obligații către domniile de pămînt și aparatul de stat, la care se adaugă acum și obligațiile datorate episcopiei

¹ N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani*, I, 1885, p. 162.

² A. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, I, Viena, 1852, p. 56—57.

³ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, II, București, 1915, p. 3.

⁴ Gh. Popoviciu, *Unirea românilor din Transilvania cu biserica romano-catolică*, Lugoj, 1901, p. 191.

unite. Pe măsură ce episcopia unită se organiza, pretențiile și cererile ei deveneau tot mai presante. Protopopii uniți erau datori, pe timpul episcopului Petru Pavel Aron, să încaseze de la sate și preoți toate „dăjdiile, pominoacele și alte obicinuite venituri”⁵, să țină evidența celor incasate sau a celor ce rămăneau restante și să le aducă la Blaj cu ocazia soborului mare, adică a sinodului diecezan ce se ținea anual. În organizarea fiscală a bisericii greco-catolice distingem încă două obligații și anume „talerul notărășesc și logofeșesc”.

După cum era și de așteptat, preoții nu priveau cu ochi buni noua pungă ce trebuia umplută, de altfel nici nu puteau face față cerințelor nesfârșite ale episcopiei unite. În multe locuri protopopii uniți neputînd strînge dările sint amintiți în rapoartele lui P. P. Aron: a avea restante de dăjdi și pominoace, obligații a căror incasare prelatul unit o urgencează: „dară pînă atunci (pînă la data sinodului — n.n.) te vei sîrgui fără scădere — scria P.P. Aron unui protopop în aprilie 1762 — a strînge dăjdiile cu restanțiile sale și cu alte venituri ale noastre, cu obicinuitul taler notărășesc și logofeșesc. Iară care preot n-ar vrea să dea arhierasca dajde pe nume însemnat să mi-l dai”⁶.

Preoții uniți primiseră prin decretul imperial din 9 septembrie 1743 dreptul de a intra în posesiunea porțiunilor canonice și a unui quantum de cereale de la enoriașii satului. Dar punerea în aplicare a acestui decret s-a dovedit a fi cu totul defectuoasă, căci preoții nu au primit aceste pămînturi, ci propriile lor loturi moștenite de la predecesori, în cazul că preoții făceau parte din rîndul nemeșinii, erau considerate ca porțiuni canonice și erau scutite de contribuții și de dare. Aceste pămînturi însă fiind reduse ca întindere, preoții luau în arendă sau cumpărau „pămînturi de sămănătură și de cosit de la domnii satelor și de la alți nemeși”⁷, pentru care erau obligați la plata unor taxe sau la prestare de robotă.

Dar cei mai mulți dintre preoți erau iobagi sau fii de iobagi, situația acestora fiind și mai grea. Pe lingă faptul că domnii de pămînt nu le recunoșteau loturile pe care locuiau ca eclejii, acești „popi iobagi — spune Guberniul — nu pot fi scutiți de îndatoririle, întemeiate pe legi, față de domnii lor”⁸.

Nu este deci de mirare că se înregistrează dese plîngeri ale acestora că „nu pot birui și cu porțiile și cu dăjdiile”⁹. Este, de exemplu, cazul preotului din Cuiajde¹⁰ care a înaintat Guberniului „o sinistră plîsoare” împotriva nobilului al cărui iobag era. P. P. Aron, adresîndu-se în 22 august 1762 protopopului Daniil din Monor, îi cere să verifice cu „bune mărturii” adevărul celor reclamate, iar dacă petiția se dovedește a fi neîntemeiată să poruncească preotului să se înfățișeze domnului său „cu cinste să-l deprecăluască”.

Tot protopopului Daniil din Monor i se adresează prelatul unit în 2 septembrie 1762¹¹, în urma sesizării primite din partea generalului Buccow în legătură cu plîngerea baronului Korda împotriva unor iobagi ai săi, preotul Dimitrie din Băița și feciorii lui, care, deși datorau ascultare și supunere stăpînului, în virtutea legilor feudale, au pătruns cu forța în „nemișasca curte”, producînd pagube gospodăriei baronului. În același timp și preotul respectiv a înaintat generalului o plîngere în care probabil își motiva fapta, sau făcea cunoscute grelele obligații la care era supus el și familia sa, dar petiția nu este luată în considerare de autorități. Dovadă că P. P. Aron îl însărcinează pe protopopul Daniil să meargă la fața locului să

⁵ A. Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici*, Blaj, 1902, p. 376.

⁶ Ms. lat. 228, fila 93—94 în Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.S. România — Fil. Cluj.

⁷ Doc. nr. 299, în Biblioteca Fil. Cluj a Academiei R. S. România. Arhiva istorică — fond Blaj.

⁸ N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 289.

⁹ *Idem*, p. 290.

¹⁰ Ms. lat. 228, fila 143—144, în Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.S. România — Fil. Cluj.

¹¹ Ms. lat. 228, fila 146—147, în Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.S. România — Fil. Cluj.

insemneze „cum se cuvine” neajunsurile princiuite baronului, poruncind, în același timp, răzvrătiților să-l despăgubească, iar în viitor să se ferească de la săvârșirea unor „așșdere scandalofe”. Dacă preotul și feciorii săi nu se vor supune acestor porunci, protopopul este sfătuit de superiorul său să facă dreptate conform legilor țării, care erau de fapt legile domnilor de pământ.

Cu atât mai mult sînt nesocotite petițiile preoților cînd obiectul acestora sînt însăși autoritățile țării. În toamna aceluiași an 1762 preoții Todoraș Simion și Lazăr din Silvaș¹² au înaintat episcopului Aron „niște grele ponosluri” împotriva autorităților locale, care i-au silit să părăsească ecleziile și casa parohială în care locuiau. Cercetarea poruncită fișpauului de către generalul Buccow, căruia episcopul Aron i-a avansat spre rezolvare cazul celor doi preoți, a dovedit a fi neintemeiată jalba petiționarilor, care, spune documentul, „doară din răotatea lor ar fi astrăinat eclezia sau ar fi ieșit din casa besericească”. Este caracteristic pentru spiritul vremii ca această anchetă întreprinsă de autorități să nu dea ciștig de cauză preoților. Probabil că nici episcopul unit nu era convins de justetea acestor cercetări, de aceea se adresează protopopului din Turda, cerîndu-i să întreprindă o nouă anchetă despre al cărei rezultat neintirziat să-l înștiințeze.

Într-un alt document¹³ aflăm ca petiționar pe însuși reprezentantul autorităților. Este vorba de magistratul din Sebeș care s-a adresat Guvernului în legătură cu preoții din satul Vaidei, care nesocotindu-i autoritatea nu numai că s-au dedat la „acte de sabotaj” stringînd recolta de pe cîmpuri și strugurii din vii înainte de coacere, îndemnînd și pe alții la astfel de fapte, dar s-au sustras și de la plata dijmei, aducînd prejudicii statului. În fața acestei situații episcopul Aron intervine cu promptitudine, cerîndu-le să se supună legilor țării, pe care el însuși le numește „rinduielele celor mari”.

*

Cele cîteva informații documentare la care am făcut referire privesc numai unele dintre manifestările de nemulțumire ale clerului de rînd unit, provocate de contradicția între ceea ce sperau să obțină din partea imperialilor ca urmare a convertirii lor catolicism și situația lor reală, adică supuși aceleiași opresiuni fiscale și nobiliare. În aceste condiții, resentimentele împotriva unirii se adîncesc și o parte tot mai numeroasă a clerului de jos și a țărănimii se îndepărtează de noua religie, luptînd pentru restabilirea ortodoxismului.

V. POP

ANEXE

1.

Ms. 228, fila 143–144.

Protopop Daniil.

Dintr-aceste părți vei cunoaște și informația ce s-au dat la înălțatul Gubernium și ce de acolo nu să răspunde. Deci frăția ta luînd aceasta cu deadinsul vei lua sama de acel sat și preot din Cuiajde despre adevărul întimplării și de cumva s-ar găsi cum că acel preot

¹² Ms. lat. 228, fila 155, în Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.S. România — Fil. Cluj.

¹³ Ms. lat. 228, fila 160, în Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.S. România — Fil. Cluj.

așa sinistră plînsoare ar fi dat care apoi într-alt chip a fi s-au dovedit numai decît îi ve face să meargă la numitul domn cu cîinste să-l deprecăluiască ca nu cumva pentru aceea altă mai mare pedeapsă să dobindească și cu tot deadinsul să aibă grijă, și preoților să poruncești că bine să ia seama de ce să plîng și numai adevărul. Iară nu altele să spuie. Iară de cumva într-alt chip ar fi fost arătarea preotului și acesta cu bune mărturii credincios să ne dovedești ca și noi să putem descoperi lucrul înălțatului Gubernium precum au fost. Carele plîindu-le fi blagoslovit.

Blaj 22 august 1762

2.

Ms. 228, fila 146—147.

Protopopului Daniil de la Monor

Și excelența sa baron Korda și preot Dimitrie din Băița dîndu-și ponosurile la excelența sa ghenearalul și acela acolo cercetîndu-se ne scrie excelența cum că feciorul numitului preot Onița, s-au aflat a fi supus iobăgii și pentru aceia numitul baron a avea într-însul căruia supus fiind trebuia să dea ascultare Domnului său, iară nu a i se impotrivi cu atîta obrăznicie: așîderea și tatăl lui preotul Dimitrie cu alți fii ai lui nu se cuvenea așa nelegiuit a năvăli în nemișeasca curte. Dirept aceea așa fiind, carele a se suferi și a să trace cum se cuvine și nici îndreptarea legilor le suferi frăția ta luînd aceasta, vei porunci preotului ca să deprecăluiască cu cîinste de acele nelegiuiri pre Excelența sa și înțelepțește te vei sîrgui a face între dînșii păciuire și bună liniște, poruncind cu deadinsul preotului și feciorilor lui și păzindu-i ca să nu mai îndrăznească așîderea scandalofe a mai excitelui ci precum să cuvine preotului și feciorilor lui cu bune pilde să se poarte ca să nu să mai auză despre dînșii ponosuri. Iară de cumva n-ar vrea a să păciuii, frăția ta vei fi datoriu a ținea legea Excelenții sale și a face dreptate. Fi blagoslovit.

Blaj 2 septembrie 1762

3.

Ms. 228, fila 155.

Petru Pavel Aron către „Cinstitul protopop de la Turda ”

În trecutele zile preoții Todorăș Simion și Lazar din Silvaș au fost dat niște grele ponosuri împotriva tisturilor pentru niște ecleeții și pentru o casă popească din carele ar fi fost exturbăluți al căror ponoslu dîndu-l noi Excelenței sale Ghenearalul al îndrepta, l-au poruncit excelenții sale fișpanului carele prin vâlătaș au dovedit Excelenței sale Ghenearalului ne adevărată a fi fost jalba numiților preoți și cum că ei doară din răotatea lor ar fi astrăinat ecleeția sau ar fi ieșit din casa besericească. Pentru care pricină cuvioasă și grea prehinzie am luat de la excelența sa Ghenearariul. Drept aceea frăția ta luînd aceasta vei merge în vigul lucrului și de cumva să vor găsi preoții într-aceasta scăzuți și vinovați, fără trecere îi vei canoni poruncind și acelora și tuturor ca să nu mai îndrăznească a ponoslui lucruri neadevărate. Iară de va fi fost adevărată jalba lor, cu mărturii să o dovedească și despre toate fără trecere precum vor fi să ne înștiințezi. Fi blagoslovit.

Blaj septembrie 1762

4.

Ms. 228, fila 160.

Petru Pavel Aron către Arhidiaconul din Sebeș

Înălțatul Crăiescul Gubernium nu fără indignație au înțeles dintr-o relație a cinstitului maghistratuș de la Sas-Varoș, cum că preoții din Vaidei nebăgînd în seamă autoritașul maghistratușului, nici rînduialele și ceale mai decurînd a înălțatului Gubernium, ci cu a acestora necîinste și bucatele de pe cîmpuri și strugurii din vii mai înainte de vreme și de coa-

cere cu preiudițiumul și a dijmașului și ei s-au obicinuit a culege și pre alții îndeamnă nu fără scădere și necinstea mai sus numitelor puteri. Drept aceia frăția ta luind aceasta numai decît și fără trecere mergînd acolo vei lua seama și cu deadînsul vei cerceta, și vei afla nișcare necuviințe ca acelea, fără trecere, și fără chervălat le vei îndrepta spre buna pildă făcîndu-i și deprecație să facă la C. Maghistratuș și să nu mai îndrăznească a cuteza unele ca acelea de carele toți sînt datori a se feri și rînduialele celor mari spre binele obștii a le ținea. Despre carele toate precum se vor afla și cum le vei așeza fără trecere și fără zăbavă ne vei înștiința. Fi blagoslovit.

Blaj 15 octombrie 1762

INFORMATIONS DOCUMENTAIRES SUR QUELQUES TROUBLES SOCIAUX EN
1762

(Résumé)

L'article traite quelques informations documentaires concernant des troubles sociaux parmi les paysans et le bas clergé uniat en 1762, à cause de l'oppression fiscale et nobiliaire.